

Eynulla Mədətli – 70

Diplomatiya ilə elmi qovuşduran ömür yolu

Alim haqqında yazmaq asan iş deyil. Xüsusiə tarixçi alimlərin yaradıcılıq tarixini elmi təhlil etmək ikiqat çətindir. Çünki tarix elm kimi fərqli interpretasiyaları olan, lakin son dərəcə vacib bir ciddi araşdırma sahəsidir. Buna görə də tarixi araşdıranlar haqqında sanballı söz demək tarixin özü qədər məsuliyyətli və həm də çətin işdir. Lakin əgər tarixçi alimi tanıyırsansa, onun idrakı ilə yanaşı, mənəvi-əxlaqi və bütövlükdə, emosional dünyasını duya bilirsənsə, barəsində söz demək artıq zövq məsələsi olur.

Mən tarix elmləri doktoru Eynulla Mədətlini bir neçə ildir ki, tanıyıram. Biz bir kollektivdə – Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutunda çalışırıq. Eynulla müəllim həm direktorun elmi işlər üzrə müavini, həm də Heydər Əliyev irsini araşdıran şöbənin müdürüdür. Həm şöbə, həm də bütöv institut miqyasında hörməti çoxdur. Buna çalışqanlıq, zəkası, vətənsəverliyi, müstəqil dövlətçiliyə bağlılığı, təkmini və qayğıkeşliyi ilə nail olmuşdur. Əməkdaşlar Eynulla müəllimə hətta şəxsi məsələləri ilə bağlı çəkinmədən müraciət edə bilirlər.

Özü haqqında danışmağı xoşlamır. Lakin ümummilli lider Heydər Əliyevlə Naxçıvanda birgə çalışdıqları mərhələdən həvəs və sevgi ilə danışır. Eynulla müəllim Heydər Əliyevin fəaliyyətini konkret faktlarla gözəl tədqiq edə bilir. O dərəcədə ki, Ulu öndər haqqında obyektiv təsəvvür yaradır. Tarixçi alim üçün böyük üstünlükdür!

Eynulla müəllim haqqında danışmağı sevdiyi mövzu İran, Pakistan, Əfqanıstan və Ukraynada səfir işləyən müddətdə həmin ölkələrin tarixindən bəhs etməkdir. Burada Azərbaycan diplomatının səfir işlədiyi ölkənin mədəniyyətinə və tarixinə dərin hörməti ilə, xalqımızın tarixini və mədəniyyətini həmin ölkələrdə tanımaq, eləcə də, həmin ölkələri azərbaycanlılara anlatmaq həvəsi maraqlı şəkildə birləşir. Təsədüfi deyildir ki, Eynulla Mədətli həm 1996–2001-ci illərdə yüksək diplomatik vəzifədə çalışdığı (Azərbaycanın Təbrizə təyin edilmiş baş konsulu və Azərbaycan səfirliyinin müşaviri) İran, həm də səkkiz il uğurla xidmət etdiyi Pakistanla bağlı maraqlı əsərlərin müəllifidir. Həmin əsərlərdə E.Mədətli İran və Pakistan tarixini ciddi, obyektiv və elmi araşdırmaqla yanaşı, onların dövlətçilik həyatında türklərin oynadığı rolu da mənəblərə və dəqiq faktlara əsaslanaraq təhlil edir. Həm də bu barədə danışanda Eynulla müəllim ölkələr arasında əməkdaşlığın inkişafı ruhuna köklənmiş məsələlərdən bəhs edir.

Bununla bağlı Eynulla müəllimin söhbətlərinə institutda hər kəs maraqlı və

diqqətlə qulaq asır. Etiraf edək ki, biz Eynulla müəllimin təqdimatında İran və Pakistan türklərinin tarixlərində mövcud olmuş bir sıra əhəmiyyətli məqamları öyrənə bilmişik.

Burada bir haşiyə çıxmaq istərdim. Müasir tarixşünaslıqda (məsələn, fransız tarixşünaslığında) şəxsi avtobiografiyadan bütöv toplumun tarixinin müəyyən xarakterlərinə nəzər salmaq metoduna söykənərək, Eynulla müəllim haqqında fikir söyləməyə ehtiyac görürəm. Onu konkretləşdirim ki, bu halda “bir tarixçi alimin, Azərbaycan ziyalısının və təcürbəli diplomatının avtobiografiyası ilə fəaliyyətinin xarakteri arasında hansı əlaqə ola bilər?” sualına cavab axtarmağa çalışıram. Tərcümeyi-halına baxaq.

Eynulla Mədətli (Mədətli Eynulla Yaddulla oğlu) 1954-cü il aprelin 18-də Naxçıvan Muxtar Respublikasının Şahbuz rayonunun Biçənək kəndində anadan olmuşdur. 1975-ci ildə Naxçıvan Dövlət Universitetinin tarix fakültəsini bitirmişdir. 1981-ci ildə Azərbaycan EA Fəlsəfə və Hüquq İnstitutunun qiyabi aspiranturasını bitirmişdir. 1984-cü ildə fəlsəfə elmləri namizədi elmi dərəcəsi (indiki təsnifata görə, fəlsəfə doktoru), 1994-cü ildə isə dosent elmi adı almışdır. 1975–1996-cı illərdə fasilələrlə Şahbuz Rayon Partiya Komitəsində təlimatçı, Naxçıvan Vilayət Partiya Komitəsinin təbliğat-təşviqat şöbəsində mühazirəçilər qrupunun rəhbəri, Naxçıvan Vilayət Partiya Komitəsinin İdeologiya şöbəsinin müdiri, Naxçıvan Dövlət Universitetində müəllim, dosent, kafedra müdiri, prorektor vəzifələrində işləmişdir. 1990–1995-ci illərdə Naxçıvan MR Ali Məclisinin deputatı olmuşdur.

18 aprel 2002-ci il tarixində Azərbaycan Respublikası Prezidenti Heydər Əliyevin fərmanı ilə Azərbaycan Respublikasının Pakistan İslam Respublikasında fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri vəzifəsinə təyin edilmişdir. 2005-ci ildə Prezident İlham Əliyev tərəfindən Azərbaycan Respublikasının, eyni zamanda, iqamətgahı

İslamabadda olmaqla, Əfqanıstan İslam Respublikasında səfiri vəzifəsinə təyin edilmişdir.

2010-cu ilin iyulun 15-də Prezident İlham Əliyevin sərəncamı ilə Pakistandan geri çağırılaraq Azərbaycanın Ukraynada kə səfiri vəzifəsinə təyin edilmişdir. 2015-ci ilin iyununda xidmət müddəti bitdiyinə görə səfir vəzifəsindən geri çağırılmışdır.

Bundan sonra Eynulla müəllim yenidən elmi fəaliyyətlə məşğul olmuşdur. Belə ki, 2016-cı ilin yanvarından AMEA A.A.Bakıxanov adına Tarix İnstitutunda mənəbşünaslıq və tarixşünaslıq şöbəsində aparıcı elmi işçi vəzifəsində çalışmışdır. 2017-ci ilin fevral ayından AMEA Fəlsəfə İnstitutunun, hazırda Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutunun elmi işlər üzrə direktor müavini, ictimai əsaslarla “Heydər Əliyevin siyasi irsi və azərbaycançılıq fəlsəfəsi” şöbəsinə rəhbərlik edir. 2019-cu ildən tarix elmləri doktorudur, fəvqəladə və səlahiyyətli səfir diplomatik dərəcəsi vardır. Yeni Azərbaycan Partiyasının üzvüdür. Ailəlidir, 3 övladı və 7 nəvəsi vardır.

Burada bir metodoloji reduksiya etmək istərdim. İngilis (məsələn, U.Vordsvortun “Avtobiografiya” əsəri) və fransız tarixşünaslarının bir qismi (məsələn, F.Ariesin “Köhnə zamanda uşaq və ailə həyatı” əsəri və s.) ingilis və fransız cəmiyyətləri üçün xarakterik olan bir sıra zadəgan ailəsinin avtobiografik həyatında bütövlükdə ölkə tarixinin müəyyən xüsusiyyətləri haqqında fikir formalaşdırmağa çalışmışlar. Uğurlu alınmışdır.

Azərbaycan cəmiyyəti üçün xarakterik olan ziyalı ailəsinin avtobiografik həyatından bütövlükdə Azərbaycanda ziyalılığın, vətəndaşlığın fəlsəfəsinə baxmaq faydalıdır?

Tarixçi alim E.Mədətlinin yuxarıda qısa verdiyimiz avtobiografik tarixçəsi bütövlükdə Azərbaycan ziyalılığı aspektində maraqlı faktorları aydınlaşdırır. E.Mədətli Azərbaycanın kəndlərinin birində həyatı zəhmətlə keçmiş bir ailədə dünyaya gəlmişdir. Şübhəsiz, ailə mühiti onu uşaqlıqdan zəhmətə, elmə, təhsilə və Vətənə bağlılığa yönəltdi. Eynulla müəllimin dünyaya gəldiyi ailədə milli adət-ənənəyə böyük sayğı olmuşdur. Bu barədə onun, ümumiyyətlə, Biçənək kəndi haqqında danışdıqlarından sezmək mümkündür. Hətta, evə daxil olanda ayaqqabıların çıxarılması (bu yerdə fransız tarixşünası F.Ariesin malikanədə yaşayan zadəgan ailəsinin təsvir edərək, hətta, ayaqqabını qapının önünə düzmək qaydasını belə təsvir etməsi yadıma düşür) mədəniyyətindən tutmuş qonşularla münasibətin saxlanmasına qədər bir çox incə məqamlara toxunması bütövlükdə o ailə haqqında təsəvvür yaradır.

E.Mədətlinin ailəsi zəhmətkeşliklə bərabər milli adət-ənənəyə xüsusi diqqət yetirən və eyni zamanda, xalq müdrikliliyini mənimsəmiş böyük tələffüzlər idarə olunmuşdur. Eynulla müəllim zəhmətkeşliklə xalq müdrikliliyinin bir-birini tamamladığı çox sayda epizodlar danışa bilər. Deməli, Azərbaycan ziyalısı ailədə mövcud olan ənənəvi zəhmətsevərliklə xalq müdrikliliyinin birliyi üzərində yetişib.

Bu tale yolunda indiyə qədər olan müddətdə onun özü ilə bir sıra keyfiyyətləri dəyişmədən “daşdığını” görürəm. Onları belə təsnif edə bilərəm: hər zaman zəhmətə alışqanlıq, dünyaya gəldiyi məkana sayğını saxlamaq, elmi fəaliyyətə üstünlük, Azərbaycan poeziyasına böyük bağlılıq, Vətənə sevgi və ayrıca, Heydər Əliyevin siyasi liderliyinə və dövləti fəaliyyətinə sadiqlik!

Bu keyfiyyətləri Eynulla müəllimin həyat yolu və malik olduğu şəxsi xüsusiyyətləri təsdiq edir. Əsərlərinə baxdıqda yuxarıda vurğuladığımız kimi tariximizə və bütövlükdə türk tarixinə milli təəssübkeşlikdən və dəqiq təhlildən “yoğrulmuş” yanaşmanı görürük. Rəhbərlik etdiyi şöbənin əməkdaşları da həmin istiqamətdə araşdırmalar aparırlar. Eynulla müəllimin şöbəsi hər

il Ulu öndərin siyasi irsinə, o cümlədən, azərbaycançılıq məfkurəsinə aid mövzularda fəlsəfi-elmi toplu dərc edir. Artıq sayca 4-cü olan “Heydər Əliyevin siyasi irsi və azərbaycançılıq” (2023) adlı toplu işiq üzə görmüşdür. Onların hər biri birbaşa Heydər Əliyevin siyasi irsinin müxtəlif aspektlərdə tədqiqinə həsr edilən məqalələrdən ibarətdir.

Tarix elmləri doktoru E.Mədətli monoqrafiyalar yazır və institutda həyata keçirilən müxtəlif elmi tədqiqat layihələrinin işlənməsində fəal iştirak edir. O, altı monoqrafiyanın müəllifidir. Ulu öndər Heydər Əliyevin 100 illiyi ilə əlaqədar işləyib nəşr etdirdiyi “Heydər Əliyevin siyasi irsi: Azərbaycançılıq və Azərbaycan – Türkiyə birliyinin fəlsəfəsi” əsəri xüsusi maraqla doğurur. Son olaraq E. Mədətli “Heydər Əliyev – İlham Əliyev. Müasir Azərbaycanın liderlik fəlsəfəsi və dövlətçilik təcrübəsi” (2023-cü il) adlı kollektiv monoqrafiyanın yazılmasında fəal iştirak etmiş və işin böyük həcmi üzərinə götürmüşdür.

Sonda E.Mədətlinin alim-ziyalı kimi iki xüsusiyyətini də vurğulamaq istərdim. Eynulla müəllim həm aydın izah edə bilir, həm də aktual mövzu formalaşdırmaq istiqamətində konkret ideyalar verir. Eynulla müəllimlə həmmüəllif olduğumuz “Bir millət, iki dövlət: fəlsəfi-tarixi təhlil” (2020) adlı monoqrafiyamız onun ideyasından yaranmışdır. Aydın şəkildə araşdırma mövzusu formalaşdırmış və mən də tam qəbul etmişəm.

E. Mədətlinin alim-ziyalı kimi digər xüsusiyyəti böyük vətənsəverliyi! Sözü həqiqi mənasında, Azərbaycançı, dövlətini, xalqını, millətini dərinləndirən sevin tədqiqatçıdır! Bu keyfiyyətini Eynulla müəllimin malik olduğu bütün üstün keyfiyyətlərin fəvqündə görürəm.

Öncə qoyduğum suala bir də yekun olaraq qayıdıram: Azərbaycan ziyalı-alimlərinin avtobiografik tarixlərində cəmiyyətin tarixinə keçid mümkündürmü? Məncə, nəinki mümkündür, hətta çox vacib aktual məsələdir. Çünki Azərbaycan ziyalılarının hər biri ayrıca enerji, bilik, tərbiyə, Vətənə bağlılıq qaynağıdır. O cümlədən, Eynulla Mədətli kimi alimlərin avtobiografik tarixləri bizlərə çox şeyləri demirmi?

70 yaşın mübarək Azərbaycan ziyalısı! Hələ uzun illər bir-birimizə işlədiyimiz kollektivdə “Sabahınız xeyir!” deyə bilək!

Füzuli QURBANOV,
fəlsəfə elmləri doktoru